

Dorpsbrouwerijen rond Geraardsbergen in de XIXe en XXe eeuw

door Jacques DE RO

In de "Heemschutter" nr. 184/2002 werden de 13 voormalige stadsbrouwerijen behandeld die in Geraardsbergen in de loop van de XIXe en XXe eeuw bedrijvig waren. Maar ook in de omliggende dorpen (in casu: de deelgemeenten van Groot-Geraardsbergen) werd in deze periode bier gebrouwen. Met uitzondering van Zarlardinghe, waren de meeste brouwerijen gevestigd in een zestal gemeenten ten noordwesten van de stad. Een beknopt onderzoek naar hun brouwbedrijvigheid leidt ons naar bekende, maar ook reeds lang vergeten dorpsbrouwerijen.

De fabricage van bier

Een van de basisstoffen voor de fabricage van bier is graan, namelijk *gerst*. Gerst wordt vergist tot *mout*, dat in de ast wordt gedroogd om te bewaren. Deze eerste fase zorgt reeds voor een basisonderscheid tussen de soorten bier. Licht gekleurde mout wordt aangewend voor de productie van *pils* of van *blond bier*. Iets donkerdere mout zal *amberbieren* geven, terwijl sterk gebrande mout dan weer rijke, *bruine bieren* oplevert.

Om tot bier te komen wordt de gemalen mout vermengd met warm water tot beslag. De zoete moutsiroop wordt hierna gefilterd. De niet-opgeloste, vaste delen leveren een geprezen veevoeder: *drاف* of *bostel*, waarvoor ruime afzet was op het platteland. Het vloeibare gedeelte is de *wort*, waaraan *hop* en een specifiek *gist* voor de biersoort wordt toegevoegd. Hop zorgt voor het aroma en de dorstlessende, bittere smaak van het bier. Het mengsel dat wordt verkregen, wordt opnieuw gekookt en gesteriliseerd. De suikers worden tijdens het kookproces omgezet door de enzymen van de malt. Eenmaal de mout is afgekoeld, gaat hij weer in de grote gistkuipen. Hier verandert een deel van de suikers van de mout enerzijds in *alcohol* en anderzijds in CO_2 .

Tenslotte moet een onderscheid gemaakt worden tussen bieren van lage en hoge gisting. Bij *lage gisting* zinkt de gist naar de bodem van de kuipen op het einde van hun werkingsproces, dat traag (1 week) verloopt bij een lage temperatuur van 8 C° . Bij *hoge gisting* daarentegen heeft de gist de neiging

aan de oppervlakte van de kuipen te blijven na het ontwikkelingsproces, dat sneller (circa 5 dagen) verloopt bij een hogere temperatuur van 20 C° .

Pilssoorten, tafelbieren en alcoholvrije bieren zijn bieren met lage gisting, terwijl trappisten, abdijbieren, witbieren, speciale bieren, amberbieren, ales, stouts en zure bieren bekomen worden met hoge gisting.

Ontwikkelingsgeschiedenis van de brouwnijverheid

Het brouwen van bier verliep tot omstreeks 1850 volgens een eeuwenoude techniek. Aanvankelijk gebeurde dit thuis. Brouwtechnieken, op punt gesteld door de paterbrouwers van abdijen, werden geleidelijk ingevoerd. Bier brouwen werd ambachtelijk vanaf de XIIe eeuw, toen de teelt van hop (goed voor de bewaring van het brouwsel) werd verspreid. De brouwindustrie kwam echt tot bloei in de XVIe eeuw, elke stad of dorp brouwde zijn eigen bier. De verscheidenheid was enorm, iedereen had zijn eigen recept en zijn fabricagegeheim (hoeveelheid gist, mout, kruiden, fruit, fermentatietemperatuur, de rijpingstijd... konden variëren). Dit maakte dat België omstreeks 1900 meer dan 3.200 brouwerijen en 18.000 biersoorten telde. Momenteel telt ons land, ondanks de fusies en de lokale en internationale overnames, nog bijna 120 brouwerijen en 400 soorten bier.

Met de vooruitgang van de biochemie in de tweede helft van de XIXe eeuw kwam de brouwnijverheid in een ware stroomversnelling terecht. Vooral L. Pasteur verrichtte baanbrekend onderzoek naar het verloop van de gistingsprocessen. Hij kwam tot de ontdekking dat deze door micro-organismen worden veroorzaakt en ontwikkelde een methode om door gecontroleerde verhitting voedingsmiddelen en dranken langer te kunnen bewaren, de zgn. *pasteurisatie*. Later ontwierp hij verscheidene toestellen om het afkoelings- en gistingsproces zo gecontroleerd mogelijk te laten verlopen. Onder invloed van deze en andere ontwikkelingen in de biochemie, de introductie van stoommachines in heel wat brouwerijen en de vervaardiging van nieuwe toestellen en technieken evolueerden het

brouwproces en de brouwtechniek in versneld tempo in de periode 1880-1930¹.

Dergelijke ontwikkeling sijnpeelde maar druppelsgewijs door in de brouwerswereld van de kleine steden, zoals Geraardsbergen. Een eerste stoommachine vond een onderkomen in een brouwerij in deze stad in 1854, in de omliggende gemeenten werd pas stoomkracht aangewend in 1905. De dorpsbrouwerijen, meestal kleine familiebedrijfjes met bescheiden oppervlakte, maakten vaak deel uit van een agrarische onderneming (de zgn "boerderij-brouwerijen") wat maakte dat het brouwen zelf een nevenactiviteit van de landbouwer was. Bier werd geproduceerd voor eigen gebruik en/of voor de onmiddellijke omgeving. Het is dan ook begrijpelijk dat de speurtocht naar deze sites bijzonder weinig materiële sporen naliet.

Bronnen voor de geschiedenis van de dorpsbrouwerijen:

Het *bedrijfsarchief* vormt de meest informatieve bron, maar moet quasi onbestaande zijn voor de meeste landelijke brouwerijen. Een uitzondering hierop vormt wellicht Brouwerij Dendria (die niet echt als een dorpsbrouwerij kan beschouwd worden (zie verder)), maar dit kon door dit onderzoek niet bevestigd worden.

De ruggegraat van deze studie wordt gevormd door gegevens uit het *Kadasterarchief*. Voorzichtigheid met deze bron is echter geboden, want het Kadaster is vooral een financiële instelling. Zo zijn data van verbouwingen niet steeds exact (aangifte gebeurt vaak veel later dan het eigenlijke bouwjaar), een marge van twee jaar is hier niet overdreven. Verkoop, erfenis, schenking of overlating daarentegen zijn in de meeste gevallen correct gedateerd. Kadastergegevens betreffen o.m. de opeenvolgende eigenaars van een bepaald perceel en de mutaties van dat perceel d.m.v. be- of verbouwingen. De aangeduide oppervlakte in m² betreft hier de bebouwde grondoppervlakte, niet de oppervlakte van de eventueel bovengelige bouwlagen.

Belangrijk voor de technische evolutie, zoals de introductie van stoommachines, zijn de verslagen van de onderzoeken "*de commodo et incommodo*" (afgekort C en I), die bewaard zijn in het Modern Gemeentearchief (MGA) van de diverse deelgemeenten van het depot van het Rijksarchief te Ronse (RAR). Jammer genoeg niet raadpleegbaar,

omdat het meeste archief nog niet ontsloten werd voor het publiek.

De *Archieven van de Kamer van Koophandel en de Koophandelsrechtbank te Aalst*, gedeponereerd in het Rijksarchief te Beveren-Waas, werpen een interessant licht op de financiële problemen waarmee sommige brouwers te kampen hadden. Vaak eindigde hun strijd tegen de opdringerige schuldeisers in een gerechtelijke akkoord of, in het ergste geval, een faillissement.

Wat het beeldmateriaal betreft, vooral voor de de XIXe eeuw, is op één foto na, van de rurale brouwerijen niets tot ons gekomen. Voor de XXe eeuw zijn vooral de *materiële overblijfselen* zoals biertonnen, -flessen, -glazen, -kratten en -kaartjes, flessenopeners, geëmailleerde metalen uithangborden, reclameborden (in hoofdzaak van brouwerij "Dendria") bewaard gebleven.

Opnieuw verwijs ik hiervoor naar de bijzonder rijke *Verzameling Johny De Nie*.

Tenslotte kan een gesprek met de nazaten van de vroegere brouwers of met de omwonenden heel wat interessante informatie opleveren. Ook hier is voorzichtigheid geboden, want de meeste gegevens zijn vaak niet meer traceerbaar.

Beschouwingen over de evolutie in de XIXe en XXe eeuw:

Het brouwen en het verkopen van bier was tijdens het Ancien Régime een bijzonder winstgevende zaak. Deze industrietak vormde niet zelden de basis van het fortuin van de stads- en plattelandsadel. Gegevens over de brouwnijverheid in de deelgemeenten van Groot-Geraardsbergen zijn eerder zeldzaam voor het instellen van het Kadaster (1819). Alleen de studie van de penningkohieren uit 1571-1572 levert ons een (zij het onvolledig) beeld van de rurale brouwsector uit die tijd. Zo bezat de abdij van Beaupré te Grimminge een eigen brouwerij. Jan (Van) Berchem had te Nieuwenhove-Waarbeke een brouwerij die de naam "*(te) Claphout*" droeg. In Onkerzele-Nederboelare brouwde Joos Vanden Brucxkine. Nabij de watermolen te Zarlardingestond de brouwerij van Jan Soetens en op de plaats "*Moorenbroek*" te Ophasselt werd bier gebrouwen door Steven De Meyere. In Zandbergen zou eveneens op een grote hofstede in de Peperstraat in de XVIIe eeuw een brouwerij gestaan hebben². Er kon helemaal geen link gelegd worden met de bekende laat-XVIIIe eeuwse brouwerijen in voornoemde gemeenten.

Zoals hoger vermeld, kon pas met het proces-verbaal van afpaling uit 1819 het bestaan van een klein aantal plattelandsbrouwerijen in de deelgemeenten van Groot-Geraardsbergen worden vastgelegd. Op basis van dit document konden een negental sites in zeven gemeenten worden gelokaliseerd. De oudste brouwerijen waren terug te vinden in Idegem, Nederboelare, Ophasselt en Schendelbeke. Zij waren allen reeds werkzaam tijdens het Ancien Régime, maar géén van hen haalde de XXe eeuw. In Idegem werd met brouwen gestaakt in 1848, de andere volgden respectievelijk in 1866, 1884 en 1893. Toch werd in het laatste kwart van de XIXe eeuw in twee gemeenten een nieuwe brouwerij opgestart: in Zarlardinghe in 1872 en in Ophasselt in 1894. Ook in de voorbije eeuw waagden, ondanks de groeiende concentratie in de brouwnijverheid, nieuwe brouwers hun kans in Zandbergen (1907), Idegem (1907) en Onkerzele (1939). Tijdens het Interbellum moesten twee brouwerijen hun poorten sluiten (Ophasselt, Zandbergen). Ook het uitbreken van W.O. II was een duidelijk breekpunt (Zarlardinghe). Met de sluiting van brouwerij “*Dendria*” te Onkerzele in 1981 werd achter het brouwen op het platteland rond Geraardsbergen voorgoed een punt gezet.

Opmerkelijk is dat slechts in twee brouwerijen (Zarlardinghe, Onkerzele) respectievelijk in 1905 en 1939 met stoomkracht werd gewerkt, wat erop kan wijzen dat, vooral wat de XIXe eeuw betreft, men zeer lang op artisanale wijze bleef brouwen en de productie zeer beperkt bleef.

Vijf van de 9 bestudeerde sites behoorden tot het zgn. “*boerderij-brouwerij*”-type: de brouwerij maakte deel uit van een agrarisch bedrijf. Best begrijpelijk want voor de gerst (en eventueel hop, die vooral rond Aalst geteeld werd), het basisbestanddeel van het bier, kon de boer best zelf zorgen. Ook de draf, een bijproduct van de bierproductie, was een gegeerd veevoeder, dat in nabij gelegen stallen aan de hoevedieren werd gegeven. Van de resterende sites was de brouwer enkel begaan met het brouwen van bier, agrarische nevenactiviteiten waren er niet. De bedrijfsoppervlakte van de meeste dorpsbrouwerijen was vergelijkbaar met deze van de brouwerijen in de stad. De twee kleinste brouwerijen, beide opgericht in de tweede helft van de XIXe eeuw, hadden niet meer dan 70 tot 90 m² vloeroppervlakte. Beide kenden in de voorbije eeuw een kleine expansie en besloegen toen 310 tot 320 m² bebouwd terrein. Maar de meeste familiebedrijfjes varieerden tussen 150 en 500 m². Op één uitzondering na, werd gedurende

decennia niet aan uitbreiding gedacht. Zo bleven de 4 brouwerijen, die reeds werkzaam waren in de Oostenrijkse periode, in de XIXe eeuw onveranderd. Tenslotte mag brouwerij “*Dendria*” (Onkerzele) uit de vorige eeuw met zijn 8930 m² bedrijfsoppervlakte beschouwd worden als de mastodont onder de brouwerijen die op het platteland rond Geraardsbergen werden opgericht.

Wat politieke ambities betreft, moesten de dorpsbrouwers niet onderdoen voor hun collega’s in de stad. Zij genoten een groot aanzien in hun gemeente, wat hen gemakkelijk een zitje bezorgde in het lokale bestuur. Zo wist de brouwers (en molenaars-)familie Vander Donckt anderhalf decennium lang de burgemeesterssjerp van Nederboelare in handen te houden.

Ook de familie Vande Velde, eigenaar van een brouwerij in Schendelbeke, leverde de burgervader van dit dorp van 1853 tot 1860. Leopold De Clercq, brouwer te Ophasselt, werd dan weer na de revolutiedagen van 1830 schepen van voornoemde gemeente. Hij behield dit ambt tot 1844. Ook namen van de brouwersfamilies de Smet (Idegem) en Bruylant (Zandbergen) duiken regelmatig op in de XIXe eeuwse ledenlijsten van het lokale politieke bestuur, diepgaand genealogisch onderzoek zou hierin meer klaarheid kunnen brengen. Tenslotte werd niet alleen het brouwersambt van vader op zoon overgedragen. Ook de politieke functies kregen in de praktijk een “erfbaar” karakter. Zo was Charles-Louis Van Wymeersch, brouwer te Zarlardinghe, tevens schepen van deze gemeente van 1885 tot 1920. Na zijn overlijden zette zijn zoon Oscar Van Wymeersch de familiezaak verder en verwierf eveneens het schepenambt in 1923.

Historisch overzicht van de dorpsbrouwerijen:

In het volgende overzicht worden de diverse plattelandsbrouwerijen belicht per deelgemeente, geschikt in alfabetische volgorde. In Idegem en Ophasselt, waar op twee plaatsen werd gebrouwen, is de volgorde chronologisch. De begeleidende foto’s van elke site werden genomen in mei-juni 2003.

Idegem:

1. Culve, thans hoek Driesstraat-Kulvestraat (Sectie A 417):

Adriaen de Smet (?), Antoon de Smet (? -1848)

Afb. 1: Kulvestraat nr.1: zicht op de achtergevel van één van de brouwerijgebouwen

Afb. 2: Driesstraat nr. 124: slechts een klein deel van de vroegere hofstede van de brouwerij is overeind gebleven

langs de Driesstraat. Met de opstelling van de eerste kadastrergegevens (1834) was *Antoon de Smet* eigenaar-uitbater van de brouwerij. In 1848 besloot de Smet niet langer te brouwen. Het bedrijfje kreeg eerst een agrarische functie, maar werd in 1854 verbouwd tot woonhuis. Eén gebouwtje langs de Kulvestraat verdween in datzelfde jaar⁴. Eén van de twee gebouwen (thans woonhuis, Kulvestraat nr. 1) (afb. 1), opgetrokken in baksteen onder een zadeldak, is sterk verbouwd, maar bezit nog overwelfde kelders. Van de hofstede (Driesstraat nr. 124) (afb. 2) is enkel nog een klein deel aan de straatzijde overeind gebleven. Deze woning, die thans bewoond wordt door Frans Vermeiren, is anno 2003 in sterk vervallen toestand. De straatgevel verraadt door zijn zandstenen omlijstingen van deur- en vensteropeningen een oude kern, die minstens opklimt tot de XVIIIe eeuw⁵.

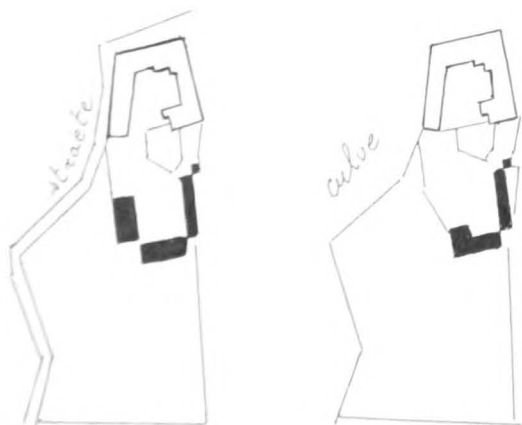
2. Hoogkouter, thans Stationsstraat (Sectie A 183^r):

Brasserie "Le Parapluie"

Alexis De Graeve (1907-1912), Karel-Lodewijk Thienpont (1912-1918), Henri Borremans-Thienpont en weduwe van K.-L. Thienpont (M. Van Driessche) (1918-1923), Henri Borremans-Thienpont (1923-1926)

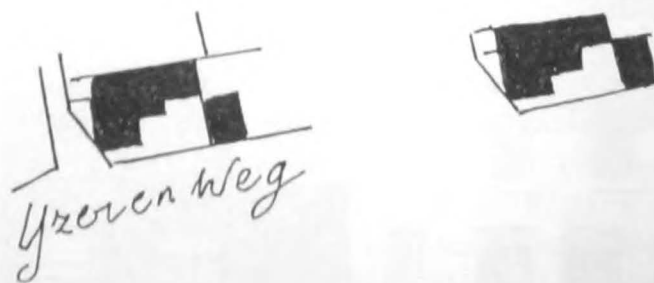

Afb. 3: Stationsstraat mrs. 53 en 55: deze gebouwen met deels gesloopte schouw maakten deel uit van de brouwerij

1854 (schets 6)

In een verkoopakte dd. 22 april 1806 wordt melding gemaakt van een zekere *Adriaen de Smet*, "bierbrauwer in Ideghem Sint Alexander"³. Met het proces-verbaal van afpaling van de gemeente Idegem op 15 maart 1819 is er inderdaad sprake van "une brasserie de bière appartenant à de Smet Adrien". Volgens het Archief van het Kadaster stond een brouwerij (Sectie A 417, 360 m²) nabij de gemeentegrens met Schendelbeke op de plaats "Culve", thans op de hoek van de Dries- en Kulvestraat. De brouwerij, bestaande uit een drietal gebouwen in U-vorm, was gelegen op enige afstand achter de hofstede, die eveneens in U-vorm was opgetrokken en de voorgevel had

1937 (schets 4)

Nadat **Alexis De Graeve** in 1907 een ruim hoekhuis (Sectie A 183ⁱ, 470 m²) had aangekocht van Marinus De Vlaminck, herbergier, op de plaats "Hoogkouter", thans Stationsstraat tegenover de spoorweg en het station van Idegem, liet hij een groot deel van het gekochte goed meteen ombouwen tot een brouwerij (Sectie A 183^r, 460 m²). Hij zou slechts enkele jaren brouwen, want in 1912 deed hij het bedrijfje van de hand. **Karel-Lodewijk Thienpont**, stoker te Idegem, werd de nieuwe eigenaar-uitbater. Het jaar daarop had hij uitbreidingsplannen maar het uitbreken van W.O. I verhinderde de uitvoering ervan. Op het einde van de oorlog werkte hij als stoker te Balegem. In 1918 kwam de leiding van de brouwerij in handen van **Henri Borremans** (° 1877), die gehuwd was met Rachel Thienpont (° 1896). Hij trad tevens op als naakte eigenaar, terwijl **Maria Van Driessche**, de weduwe van Karel-Lodewijk Thienpont, het vruchtgebruik genoot. De crisis in de brouwnijverheid in de twintiger jaren van de voorbije eeuw betekende de genadeslag voor deze dorpsbrouwerij, inmiddels bekend als "**Brasserie Le Parapluie**". Het brouwen werd gestaakt in 1926. De leegstaande gebouwen deden vanaf dat ogenblik dienst als stalling, vanaf 1953 kregen ze een woonfunctie⁶. Er zou ook nog geruime tijd een garage zijn in ondergebracht. In mei 2003 was de site opgedeeld in: feestzaal "**De Paraplu**" in de Stationsstraat nr. 55 en in nr. 53 café "**Sportief**" (afb. 3). Eerstgenoemde zaak is stopgezet en er bestaan plannen voor transformatie tot een appartementsblok. Alleen de vierkante bakstenen schouw achter het hoofdgebouw (waarvan een deel reeds afgebroken door de huidige eigenaar) refereert nog naar een vroegere industriële bedrijvigheid⁷.

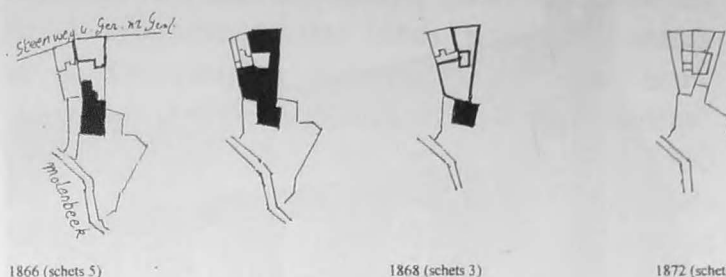
Nederboelare:

Dorp, thans Reepstraat (Enige Sectie 280bis)

Joseph Vander Donckt (? -1848), Charles Van Der Snickt (1848-1871)

Afb. 4: Gentsestraat nr. 85 : achter deze huizenrij bevond zich de brouwerij

De brouwersfamilie Vander Donckt vervulde in de eerste helft van de XIXe eeuw een belangrijke rol in het economische en politieke leven van Nederboelare. Zo bezat Jean-Baptiste Vander Donckt (1802-1862) op "Den Doorekensouter" (Molenstraat, thans Molendreef) tot 1856 een houten korenwindmolen (Enige Sectie 41) en was achtereenvolgens schepen in 1839-1846 en burgemeester in 1847-1862 van Nederboelare. Eén van zijn zonen, eveneens Jean-Baptiste, was in 1863 brouwer in Antwerpen. **Joseph Vander Donckt** was reeds vanaf de eerste kadastragegevens (1834) eigenaar-uitbater van een brouwerij (Enige Sectie 280bis, 150 m²), gelegen achter zijn woonhuis en erf (Enige Sectie 280, 300 m²), die zich bevonden op de plaats "Dorp" (thans Reepstraat), op enkele passen van de Vlieguitmolen en de Molenbeek, de natuurlijke grens tussen Nederboelare en Geraardsbergen. Hij werd in zijn werk bijgestaan door **Leander Vander Donckt** (° 1814).

Laatstgenoemde staat in de kieslijsten van 1847 nog opgetekend als "**bierbrouwer te Nederboelare**", het jaar daarop is hij molenaar te Jemappes (Prov. Henegouwen). Een bloedverwant, Louis Vander Donckt was dan weer in 1847 werkzaam als brouwer te Bergen (Prov. Henegouwen). Met de verdeling van het familiebezit in 1848 kwam de brouwerij in handen van **Charles Van Der Snickt**, die zelf het jaar daarop mede-eigenaar werd van de brouwerij van zijn vader in de Denderstraat te Geraardsbergen (zie de "Heemschutter" nr. 184/2002). In 1852 trok hij zich terug uit laatstgenoemde familiebedrijf en concentreerde zich volledig op zijn brouwactiviteiten te Nederboelare. In 1866 liet hij zijn woonhuis aanzienlijk uitbreiden tot 610 m². Woning en bedrijf vormden nu één groot bouwblok met centrale binnenkoer. Twee jaar later werd de grondoppervlakte van de brouwerij herleid tot 130 m². Het gebouw werd in 1871 verkocht en kreeg een agrarische functie toegewezen. Het jaar daarop lieten de nieuwe eigenaars de brouwerij slopen en het woonhuis langs de straatzijde opdelen in twee woonsten⁸.

De vroegere brouwerij kan vandaag gesitueerd worden op de kromming van de Gentsestraat tegenover het verdwenen gemeentehuis van Nederboelare (thans parkje) (afb. 4).

Onkerzele

Brouwerij "Dendria"

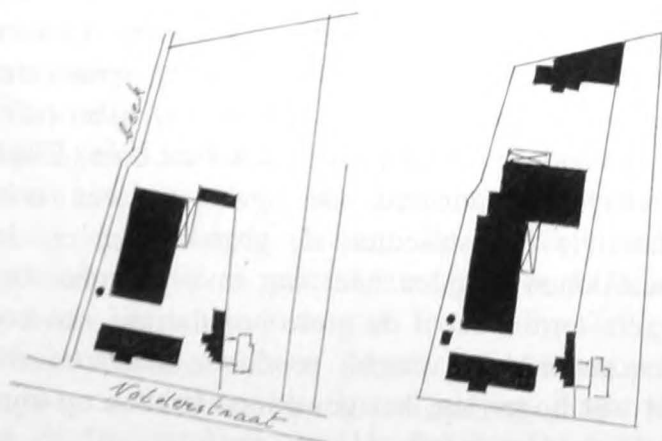
*André Vanderhaeghen (1939-1964), P.V.B.A.
"Whitbread & Cie Limited" (1964-1981)*

Afb. 5: Volderstraat nr. 34-36: toegang tot de brouwerij met rechts de portierswoning, de burelen en de directeurswoning

Afb. 6: Volderstraat nr. 34-36 : gezicht op de brouwerij met achterliggend machinehuis en fabrieksschouw

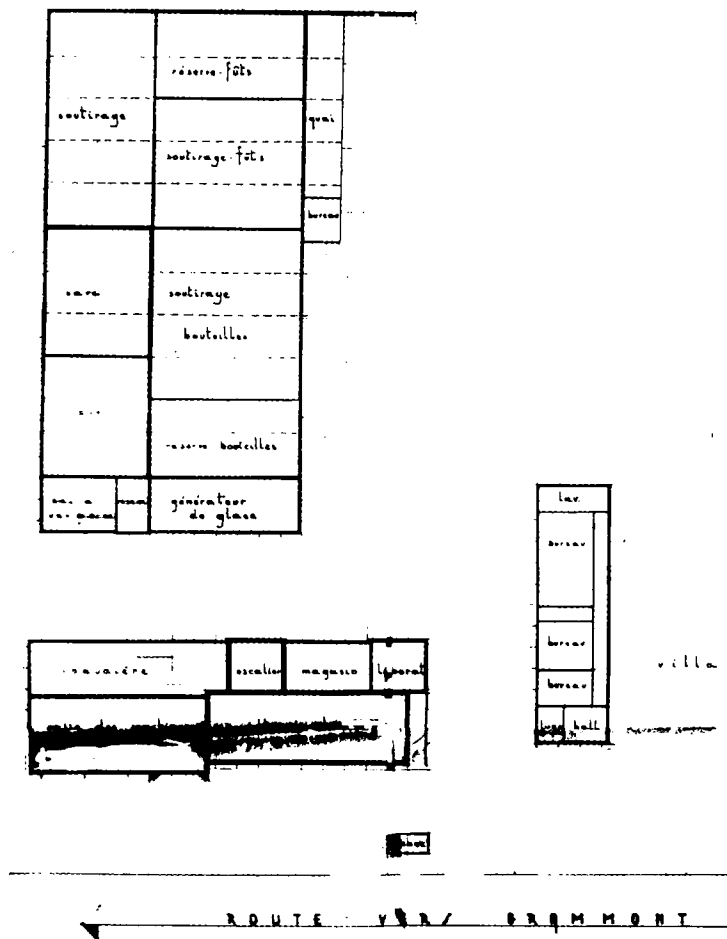
1949 (schets 1ste)

Toen Clément Vanderhaeghen op 25 februari 1939 uit de Raad van Beheer van de N.V. "Brasserie Concordia" stapte wegens onenigheid met de aandeelhouders, was de bouw van het fabriekscomplex (Sectie A 758^f, 5200 m²), gelegen op de plaats "Den Bont", thans Volderstraat te Onkerzele quasi voltooid. In deze nieuwbouw, naar een ontwerp van architect A. Steenhoudt uit Idegem, werd "Brouwerij 'Dendria'" ondergebracht. De leiding van dit bedrijf kwam in handen van zijn zoon, *André Vanderhaeghen* (°1911). Laatstgenoemde vroeg op 17 juli 1939 aan het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen de toestemming om in zijn brouwerij annex ijsfabriek een stoommachine (constructeur: Van De Kerchove, 121 P.K.) en een dito ketel (constructeur: Piedboeuf, met 120 m² verwarmingsoppervlakte, 12 atm druk en bouwjaar 1906) op te richten. Het verkrijgen van een vergunning sleepte aan en werd pas bekomen na een tussenkomst van de provinciegouverneur op 4 mei 1940. Vanderhaeghen werd op 17 juli 1940, precies een jaar na zijn eerste aanvraag, gemachtigd voor een periode van dertig jaar een brouwerij op te richten met volgende technische uitrusting: 1 grondstofkuip, 2 kookketels, 1 verkoeler, 1 vergaarbak, 12 gistingskuipen, 48 bewaringstanks van 75 hectoliter, het materiaal voor bieraftrekking in vaten en in flessen, 1 ijsmachine van 80.000 frigoriën, 1 dynamo van 110 KVA, 30 elektromotoren met een kracht van ½ tot 41 P.K., 1 benzinehouder van 2000 liter en tenslotte de voornoemde stoommachine en -ketel. Het afvalwater diende d.m.v. bezinkingsputten gezuiverd te worden en via een beek geloosd te worden in de nabij gelegen Dender. Er werden twee waterputten geboord: de eerste, 8 meter diep, werd gebruikt als bronwater en voor het reinigen van vaten en flessen en het vervaardigen van ijs. De tweede, 40 m diep, bevatte zacht water dat werd aangewend voor de stoomketel en het afkoelen van de machines.

Bij zijn aanvraag tot goedkeuring diende Vanderhaeghen ook een gedetailleerd grondplan van de fabrieksruimten in (afb. 7). Het ging hier om twee vrij volumineuze bakstenen gebouwen met rechthoekig grondplan, in L-vorm opgesteld en gescheiden door een doorgang en een hoge fabrieksschoorsteen. Rechts van de toegang tot het fabrieksterrein werd een smal, langwerpige gebouwtje met plat dak opgericht. Hierin bevonden zich de portierswoning, drie bureelruimten en de toiletten. Een riante directeurswoning (aangeduid

als "villa") (Sectie A 759^h, 220 m²) met dito tuin werd op een langwerpig perceel aangebouwd (afb. 5). In het bedrijfsgebouw langs de straatzijde bevond zich de brouwzaal (de koperen brouwketels waren eertijds voor de voorbijganger goed zichtbaar!), een labo, een magazijn, de machinezaal en de stoomketel. Vreemd genoeg werd dus voor die tijd nog beroep gedaan op stoomkracht! Met de installatie van een meer dan dertig jaar oude stoomketel moet Vanderhaeghen vermoedelijk op de kosten bespaard hebben.

In het achterliggende gebouw, bestaande uit twee bouwlagen, werd het brouwsel overgetapt in vaten en flessen. Er werd een opslagplaats voor biervaten en -flessen voorzien, twee kelderruimten en een plaats voor het aanmaken en het bewaren van ijs (afb. 6). Midden de diverse gebouwen lag een groot centraal binnenplein.

Afb. 7: grondplan van Brouwerij "Dendria", dd. 17 juli 1940: niet op het plan: "cheminée", uiterst links tussen beide hoofdgebouwen; onleesbaar in het voorgebouw v.l.n.r.: "salle des machines (à vapeur)", "salle de brassage", klein gebouwtje helemaal vooraan: "essence"

De hele bouwcampagne was een duidelijke en gewaagde tegenzet t.a.v. van de stadsbrouwerij N.V. "Concordia", die gefnuikt werd in haar expansie door de omringende woonblokken. De inplanting van dergelijke industriële activiteit

buiten de stadskern lijkt dan heel modern, het is vooral bij gebrek aan grote industrieterreinen binnen Geraardsbergen, dat Vanderhaeghen zijn heil zocht in een randgemeente. Deze industriële site bezit dan ook helemaal niet de allures van een dorpsbrouwerij.

Met het uitbreken van W.O. II ging brouwerij "Dendria" de concurrentie aan met het reeds goed vertrouwde "Concordia" bier. De nieuwkomer moet aanvankelijk een groot succes gekend hebben (afb. 8, 9). Er zouden reeds bij de aanvang in 1939 een honderdtal arbeiders in de brouwerij tewerkgesteld zijn. In 1948 werden de brouwerijgebouwen te Onkerzele aanzienlijk uitgebreid met 3730 m², wat betekende dat qua bedrijfsgrootte "Dendria" hoger scoorde dan zijn stedelijke tegenstrever! Bijgebouwen met hangar werden nu achter het voornoemde hoofdgebouw opgetrokken⁹.

BROUWERIJ DENDRIA
BRASSERIE ONKERZELE GEERAARDSBERGEN GRAMMONT
 BIÈRES VAN HOOGHE EN LAGE GISTING - BIÈRES A FERMENTATION HAUTE ET BASSE

TEL. 555 GEERAARDSBERGEN GRAMMONT
 POSTCHECKREKENING 551171
 CHEQUES POSTAUX
 HANDELSREGISTER AALST 7338

DEN 8-5-44.
 LE
 DEBET *De Brouwerij*
 DOIT *Buntken*

Voor verkoop en levering hieronder vermeld
 Pour vente et livraison comme suit

Afb. 8: Brieftoestand van een factuur van Brouwerij "Dendria" dd. 5 mei 1944

Net als de vele grote brouwerijen uit die tijd werd door de leiding gestreefd naar productdifferentiatie. Er werd geopteerd voor diverse biersoorten en merknamen: *Helles Dendria*, *Dendry Pils*, *Onkers-Ale*, *Super D*, *Dendry Scotch*, *Export Slavia*... Ze verschenen op bierflessen en -glazen, reclameborden in email, asbakken, speelkaarten... Er werden diverse soorten limonade (*Dendry Orange*, *Dendry Ananas*, *Dendry Citron*, *Dendry Mandarine* en *Dendry Pompelmousse*), spuitwater (*Dendry Monopole*), munt (*Dendry Menthe*) (afb. 10), grenadine (*Dendry Grenadine*) tot cola (*Black Dendry*) geproduceerd. De opzet van een hele industriële infrastructuur, de grondstoffen en de arbeidslonen vergden heel wat investeringen. Op langere termijn moet de grote populariteit van het "Concordia" bier, waarbij productie en afzetmarkt heel wat hoger lag, het gewonnen hebben op zijn lokale concurrent (afb. 11).

Afb. 9: Veertig jaar lang prijken "Dendria" uithangborden boven herbergen in de Geraardsbergse binnenstad. Hier in het lokaal van de Belgische Communistische Partij in de Steenstraat werd "Dendria" geschonken (vroeg vijftiger jaren van de XXe eeuw)

Afb. 10: Een ingekleurd flessenetiket van "Dendry Menthe". Pas na 1962 verdween de zegel met VDH (initialen van Vanderhaeghen)

In 1962 werd "Dendria" overgenomen door brouwerij De Gheest uit Aalst. Er werd nu ook "Towers Ale" gebrouwen. Twee jaar later verliet Vanderhaeghen zijn geboortestad voor Kasteel Regelbrugge in Aalst en verkocht hij het hele bedrijf aan de Engelse P.V.B.A. "Whitbread & Cie Limited" uit Londen. De bierproductie onder dezelfde merknamen werd verder gezet. Het gamma aan biersoorten werd verruimd met "Towers Ale" en "Fremlins Tower", een bekende pale-ale uit het Engelse plaatsje Maidstone. In 1981, amper twee jaar voor de definitieve sluiting van brouwerij "Concordia" (zie de "Heemschutter", nr. 184/2002), werd te Onkerzele gestopt met brouwen. De brouwketels werden gedemonteerd en verscheept naar de Verenigde Staten. Ze werden vanaf september 1991 in gebruik genomen in de "Celis Brewery" te Austin in de staat Texas (afb. 12)¹⁰. De brouwerijgebouwen liggen er vandaag verminkt en verlaten bij. De afgelopen jaren was er de likeurstokerij van de familie De l'Auvre in ondergebracht, maar het bedrijf staakte haar activiteiten in 2000.

Geraardsbergen, drukkerij PAI WELS, Vredesstraat, 5n.

Afb. 11: Een poging van de nieuwe Brouwerij "Dendria" in 1940 om via reclame een deel van de lokale afzetmarkt voor zich te winnen ten nadele van Brouwerij "Concordia". Het alleenrecht voor de benaming "Helles" werd later door laatstgenoemde brouwerij opgeëist en verkregen.

Afb. 12: Bierkaartje met de afbeelding van de vroegere "Dendria" brouwketels, thans in de Celis Brewery te Austin, Texas (V.S.)

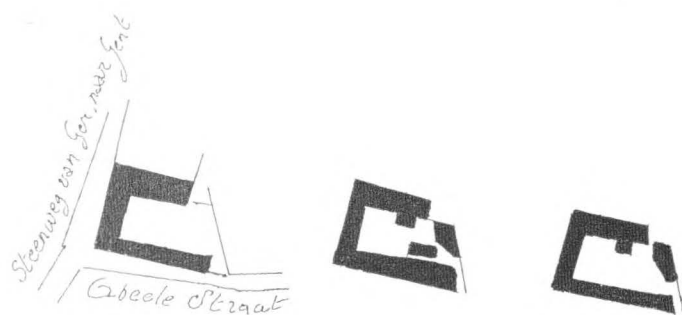
Ophasselt

1. Stael, thans Vrijheid (Sectie A 486)

Leopold De Clercq (? -1844), Remaele Van Neygen (1844-1849), Pierre-Jean Van Wijnendaele (1849-1878), weduwe P.-J. Van Wijnendaele (De Boe) en kinderen (1878-1881), Pius en François De Boe (1881-1882), François De Boe (1882-1884)

Afb 13: Vrijheid nr. 36: langs de straatzijde van de Rapidelaan lag de brouwerij

1880 (schets 8)

1884 (schets 4)

De brouwerij (Sectie A 486, 190 m²) met boerderij en afhankelijkheden (Sectie A 487, 1270 m²), gelegen te Ophasselt op de plaats "Stael", thans Vrijheid, behoorde, op basis van de eerste kadastragegevens (1834), toe aan **Leopold De Clercq**. De site moet gesitueerd worden op de hoek van de Gentssteenweg met de Rapidelaan (de vroegere "Abeele Straat") en vormde een U-vormig grondplan. Op 17 juni 1844 schonk De Clercq voor notaris De Deyn "hofstede met de brauwerie ten vrijen" aan zijn zonen Joseph-Louis en Pierre-François De Clercq, beide notaris te Geraardsbergen en Frédéric De Clercq, brouwer te Nederbrakel. Hoewel het Archief van het Kadaster de eigendomsoverdracht niet had geregistreerd, was de brouwerij al op 17 oktober van datzelfde jaar in handen van **Remaele Van Neygen**, landbouwer te Ophasselt. Deze plattelandsbrouwerij veranderde opnieuw van eigenaar op 22 februari 1849, nadat

Pierre-Jean Van Wijnendaele, landbouwer te Ophasselt, voor notaris De Deyn de koopakte had ondertekend. Onder zijn leiding werkte de brouwerij een dertigtal jaren verder. Na zijn overlijden zette zijn weduwe, **Marie-Thérèse De Boe** en zijn kinderen in 1878 de brouwactiviteit verder. In 1880 is er zelfs sprake van een minieme bedrijfsuitbreiding van 10 m². De site werd deels afgebroken, deels heropgebouwd en mits enige nieuwbouw kreeg het geheel een quasi gesloten karakter met binnenkoer. De brouwerij zelf lag in de achterste gebouwen langs de zijde van de Rapidelaan. Op 25 december 1880, 9 januari 1881 en tenslotte op 30 november 1882 voor notaris De Paepe kwam het hele familiebezit respectievelijk toe aan **Pius** en **François De Boe**, landbouwers te Ophasselt en ten laatste aan genoemde **François De Boe**. Het is onbekend of De Boe de brouwerij nog verder uitbaatte. Vanaf 1884 kreeg het gebouw eerst een agrarische bestemming, nadien een woonfunctie. Vermeldenswaard is dat zijn weduwe en kinderen in 1898 dezelfde site lieten opsplitsen in een woning en een melkerij (Sectie A 487^d, 140 m²), die vanaf 1906 op stoomkracht begon te werken¹¹. In 1922 werd op deze site, mits enige nieuwbouw, de ijzergieterij van de gebroeders De Vleeschouwer ingericht. Dit bedrijf, dat zich specialiseerde in de productie van landbouwmachines, wordt vandaag uitgbaat door de familie Aerts (Vrijheid nr. 36, verkoop van ploegen) (afb. 13)¹².

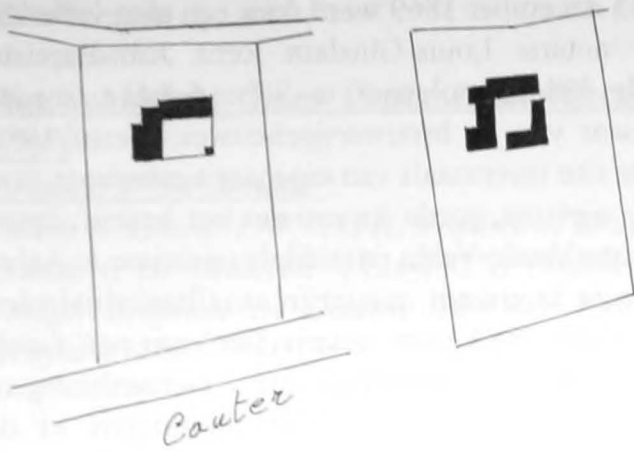
2. Kauter, thans Leopoldlaan (Sectie A 538^d)

Brouwerij "La Charrue":

Jean Scheirlinckx (1894-1916), weduwe J. Scheirlinckx (Ponchart) en kinderen (1916-1920), François en René Scheirlinckx (1920-1928)

Afb. 14: Tempelstraat nr. 8: een deel van de achterbouw van de brouwerij is overeind gebleven en getransformeerd tot woonhuis

1894 (schets 1)

Jean-Gustave Scheirlinckx was eerst onderwijzer en nadien landmeter te Wondelgem, alvorens hij in 1884 te Ophasselt op de plaats "Kauter", meer bepaald op een rechthoekig perceel tussen de Leopoldlaan en de Tempelstraat, een klein deel van een woning en een gebouw voor agrarische doeleinden (Sectie 538^a, 530 m²) ombouwde tot een kleine "suikerijstoomfabriek" (Sectie A 538^c, 60 m²). In datzelfde jaar op 26 juli kreeg hij van het Oost-Vlaamse Provinciebestuur de toestemming een stoommachine en dito ketel (8 P.K., 5 atm.) in zijn nieuwe onderneming te plaatsen. Er verrees een fabrieksschouw van 15 meter hoog. Naast het branden van cichorei werd ook nog graan gemalen. Zeven jaar later, in 1892, staakte hij met deze bedrijfsactiviteiten. Hij vatte een nieuw plan op en liet in een deel van de voornoemde site in 1894 een brouwerij (Sectie A 538^f, 70 m²) inrichten. De hele site, op enige afstand van de weg gelegen, bestond uit twee langgerekte gebouwen met L-vormig grondplan, opgetrokken rond een centrale binnenkoer. Ze was langs beide hoger genoemde wegen bereikbaar via een ijzeren hek. Op een oude, niet gedateerde foto staat het echtpaar Scheirlinckx-Ponchart, geflankeerd door hun twee zonen **Omer** en **René** (zie verder) als jonge brouwersgasten. Voor hen staat een houten tafel met het opschrift "Scheirlinckx 1894", wat verwijst naar de oprichtingsdatum van de brouwerij (afb. 15). Gezien de minieme bedrijfsoppervlakte, was de bierproductie van Scheirlinckx de eerste jaren laag. Zijn bedrijfje, dat inmiddels bekend stond als "Brouwerij 'La Charrue'" (Fr. "De Ploeg"), kende succes want in 1906 werd de onderneming aanzienlijk uitgebreid tot 310 m². Zijn weduwe **Marie Ponchart** zette tijdens de moeilijke oorlogsjaren in 1916 het bedrijf van haar man verder. De brouwerij moet geruime tijd stil gelegen hebben want de Duitse bezetter legde beslag op de koperen brouwketels voor de fabricatie van

obussen. Op 27 januari 1920 voor notaris Minnaert liet Ponchart door een eigendomsoverdracht haar taak over aan haar zonen **Omer** (°1875) en **René Scheirlinckx** (°1878).

Afb. 15: Het echtpaar Scheirlinckx-Ponchart met hun twee zonen Omer en René (s.d.)

Met ingang van de twintiger jaren van de voorbije eeuw was de crisis in de brouwnijverheid bijzonder voelbaar geworden, wat René Scheirlinckx (afb. 16), ertoe noopte tot samenwerking met andere brouwers uit Geraardsbergen en omgeving. Met de stichting van N.V. "Brasserie Concordia" te Geraardsbergen op 31 maart 1923 werd hij een belangrijke medeaandeelhouder. De daaropvolgende jaren werd de brouwbedrijvigheid te Ophasselt afgebouwd om vanaf 1928 in dezelfde bedrijfsgebouwen opnieuw met een "suikerijbranderij" te starten. Het was Alphonse Scheirlinckx (°1918), die later de familieonderneming erfde en voortzette. In 1956 kreeg de site tenslotte een permanente woonfunctie¹³.

In de zestiger jaren van de vorige eeuw werden de brouwerijgebouwen grotendeels afgebroken. Alleen de vleugel langs de Tempelstraat bleef overeind maar is heden door sterke verbouwingen onherkenbaar (afb. 14).

Afb. 16: René Scheirlinckx en zijn echtgenote (s.d.)

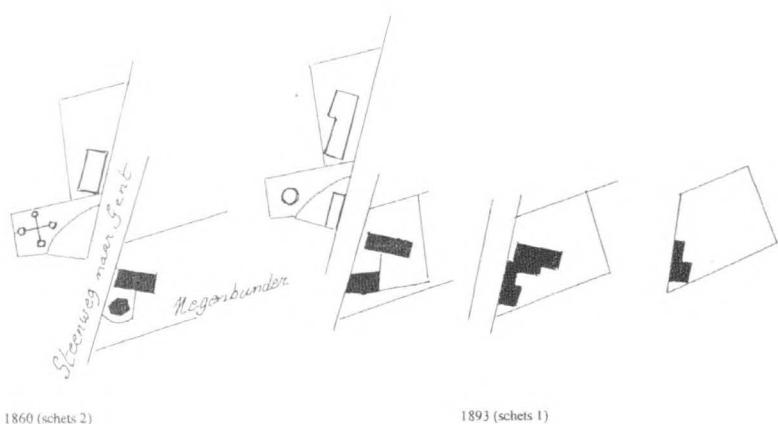
Schendelbeke

Negenbunder, thans Gentssteenweg (Sectie A 116)

Rochus Vande Velde (?-1848?), Auguste en Théophile Vande Velde (1848?-1881), Jean-Baptiste Vande Velde (1881-1882), Louis Vanderlinden (1882-1885), Omer Vande Zande (1885-1887), Auguste De Clercq (1887-1889), Guillaume Moens (1889-1893)

Afb. 17: Op de groene strook van het industrieterrein te Schendelbeke langs de Gentssteenweg tegenover Antiquiteiten "Van Der Roost" en een tot woning verbouwde stenen molenromp bevond zich de brouwerij

Met de eerste kadastrergegevens (1834) behoorde de brouwerij (Sectie A 116, 490 m²), gelegen op de plaats "Negenbunder", thans Gentssteenweg te Schendelbeke, aan **Rochus Vande Velde**. De site bestond uit een langgerekt gebouw en een zeshoekige constructie met onduidelijke bestemming. Vande Velde was ook nog eigenaar van een houten (vanaf 1860: stenen) windmolen (Sectie A 79), gelegen aan de Lindekouter, aan de overzijde van de Gentssteenweg tegenover de brouwerij. Voor 1848 kwam de brouwerij in handen van **Auguste Vande Velde**, molenaar te Schendelbeke. Mede-eigenaar werd **Théophile Vande Velde**, winkelier te Nederboelare. Vanaf 1860 werd een deel van de brouwerij gebruikt als (bier?) magazijn (Sectie 116^b, 150 m²). Volgens de mutatieschetsen werd het zeshoekig gebouwtje vervangen door nieuwbouw.

Op 13 december 1869 werd door een akte verleden voor notaris Louis-Ghislain Rens Jean-Baptiste Vande Velde, molenaar te Schendelbeke, mede-eigenaar van de brouwerijgebouwen. Vanaf 1882 zal de site meermaals van eigenaar veranderen, wat zeker niet ten goede kwam aan het bedrijf. Jean-Baptiste Vande Velde, inmiddels molenaar te Aalst, verkocht brouwerij, magazijn en afhankelijkheden op 11 juli 1882 voor notaris Declercq aan **Louis Vanderlinden**, handelaar te Geraardsbergen. Laatstgenoemde moest zwaar investeren in de modernisering van de oude brouwerij en in de aankoop van nieuw gereedschap om het bedrijf rendabel te maken. In 1883 trad hij in associatie met Emile Vanderhaeghen uit Geraardsbergen, die zorgde voor welgekomen financiële steun. De samenwerking was echter van korte duur. Het wantrouwen was zo groot tussen beide heren, dat de Kamer van Koophandel van Aalst tussen beide moest komen om een financiële regeling uit te werken. Vanderhaeghen startte meteen te Geraardsbergen in de Hunnegemstraat zijn eigen brouwerij (zie de "Heemschutter", nr. 184/2002). Inmiddels vond Vanderlinden nieuwe maar dubieuze geldschieters om zijn onderneming draaiend te houden, maar de schulden stegen dermate dat hij uiteindelijk op 14 augustus 1884 genoodzaakt werd een gerechtelijk akkoord aan te vragen aan de Koophandelsrechtbank van Aalst. Zijn totale schulden waren opgelopen tot 7.855,57 Belgische frank en 20 schuldeisers waren vragende partij. De bierproductie werd stopgezet en de hele site werd op 19 oktober 1885 voor notaris Coppens openbaar verkocht aan **Omer Vande Zande**, notaris te Everbeek. In datzelfde jaar werd het magazijn verbouwd tot woning (Sectie A 116^d, 230 m²), terwijl de bedrijfsoppervlakte van de brouwerij inkromp tot 200 m². Op 21 juni 1887 veranderde de brouwerij opnieuw van eigenaar: notaris Jouret stelde op die dag de eigendomsacte op voor **Auguste De Clercq** uit Schendelbeke. Maar ook laatstgenoemde bleef slechts een tweetal jaren aan het hoofd van het bedrijf. Op 2 juli 1889 werd zijn eigendomstitel voor notaris Vande Sande overgedragen aan **Guillaume Moens**. Hij werd de laatste brouwer in de rij. In 1893 werd de bierbrouwerij opnieuw verkocht en nog datzelfde jaar volledig afgebroken¹⁴. Vandaag moet de hele site gesitueerd worden op dat deel van het industrieterrein, gelegen tegenover de stenen molenromp met woonfunctie (het molenhuis wordt thans ingenomen door Antiquiteiten "Van Der Roost") langs de Gentssteenweg te Schendelbeke (afb. 17).

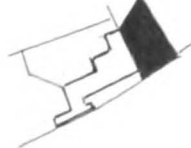
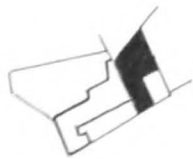
Zandbergen

Rauwenakker, thans Peperstraat (Sectie B 270^d)**Brouwerij "De Dender":**

Julien Bruylant (1907-1924), weduwe J. Bruylant (Sunaert) en kinderen (1924-1927), Philibert en Joseph Bruylant en Gustave Van den Eynden-Bruylant (1927-1931)

Afb. 18: Peperstraat nr. 18 : de brouwerij met links het woonhuis van de brouwer zijn recent gescheiden door nieuwbouw

1907 (schets 18)

1912 (schets 13)

Volgens R. Cromphaut startte in Zandbergen omstreeks 1901 Brouwerij "De Wit". Ons onderzoek op basis van de kadastragegevens kon het bestaan van deze site niet bevestigen.

Het Archief van het Kadaster geeft wel informatie over een andere brouwerij, die enkele jaren later in dezelfde gemeente het daglicht zag.

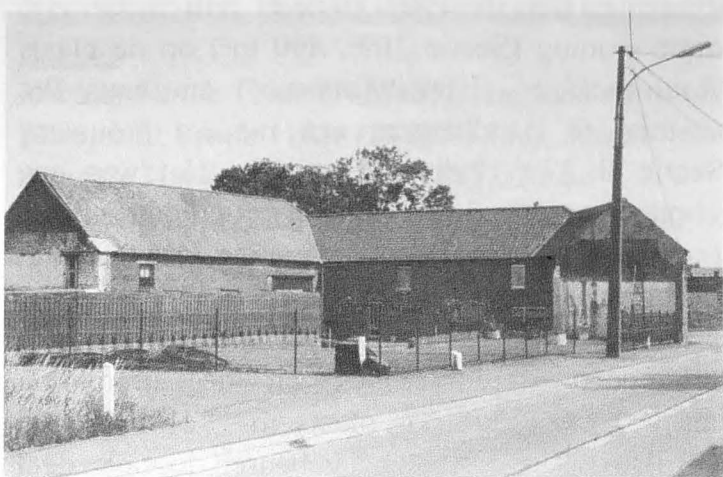
Julien Bruylant, landbouwer in voornoemde gemeente, liet in 1907 in een tuin naast zijn ruime woning (Sectie 269^d, 490 m²) op de plaats "Rauwenakker", later "Fattereir" en thans Peperstraat te Zandbergen, een nieuwe brouwerij (Sectie B 270^d, 290 m²) bouwen. Het was een gebouw met quasi rechthoekig grondplan aan de straatzijde gelegen. De onderneming van Bruylant was blijkbaar succesvol want al in 1912 was sprake van uitbreidingsplannen. Maar de oorlogsjaren vertraagden deze plannen en de uitbreiding met 100 m² vond pas plaats in 1921-1922. De bedrijfsextensie kon slechts gebeuren door een deel van de woning tot fabriekruimte te verbouwen. Twee jaar later kwam het bedrijf in handen van zijn **weduwe Sunaert en kinderen**. In 1925 namen haar zonen **Philibert** (°1900) en **Joseph Bruylant** samen met een aangetrouwd familielid, **Gustave Van den Eynde-Bruylant** de leiding over. Philibert gold als brouwmeester, terwijl Joseph, in het dorp bekend als "Jefke Helles" met paard en kar de diverse herbergen in Zandbergen en omliggende dorpen met bier bevoorradde. Er werd vooral witbier, bekend als "Pjeireke" ("Paardeken") gebrouwen. De brouwerij, in die tijd bekend als "**Brouwerij 'De Dender'**", was op technisch vlak eerder bescheiden toegerust: één koperen brouwketel, één spoelmachine en twee drijftanken. Het transport van biervaten gebeurde door een kar met twee paarden en later door een kleine vrachtwagen. De onenigheid tussen beide broers zorgde voor een vroegtijdig stopzetten van het brouwbedrijf. Van den Eynde-Bruylant, inmiddels bediende te Aalst, verwierf op 8 december 1929 door erfenis de bierbrouwerij. Vermoedelijk werd reeds enige tijd niet meer gebrouwen, vanaf 1931 gingen de oude brouwerijgebouwen dienst doen als magazijn. Nadat op 30 maart 1937 de site opnieuw van eigenaar veranderde, werd het gebouw getransformeerd tot woning¹⁵.

Sinds augustus 1994 wordt de voormalige brouwerij, die een tijd lang als slagerij en herberg dienst deed, niet meer bewoond. Een deel van de aangehechte woning is inmiddels afgebroken en vervangen door nieuwbouw (afb. 18).

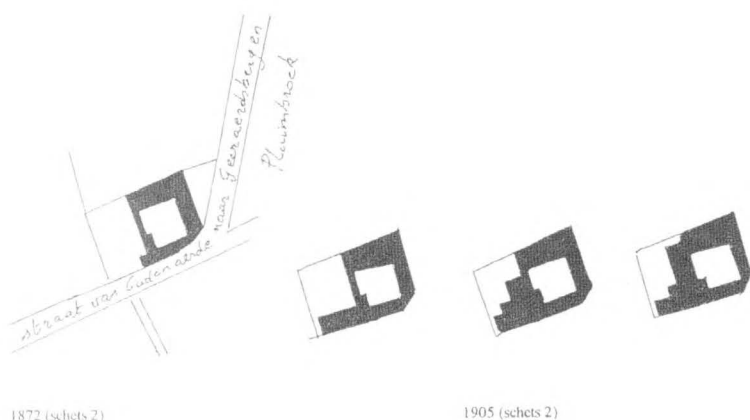
Zarlardinghe**Pluymbroek, thans Oudenaardsesteenweg (Sectie A 160^e)**

Weduwe Pieter D'hose en kinderen (1872-1901), Charles-Louis Van Wymeersch (1901-1920)

Brouwerij "Sint-Antonius"
Oscar Van Wymeersch (1920-1940)

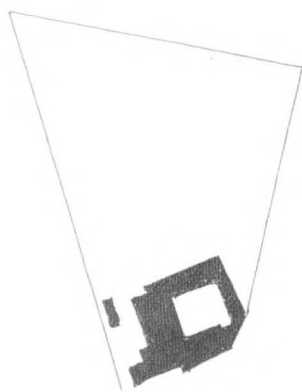

Afb. 19: Oudenaardsestraat nr. 441: met de afbraak van de brouwerij langs de straatzijde is het gesloten karakter van dit bouwblok verdwenen

1872 (schets 2)

1905 (schets 2)

1955 (schets 4)

De brouwerij (Sectie A 160^e, 90 m²), gelegen op de plaats "Pluymbroek", thans langs een scherpe bocht van de Oudenaardsestraat te Zarlardinghe, werd in 1872 opgetrokken in opdracht van de **weduwe en kinderen van Pieter D'hose**, herbergier in voornoemde gemeente. Deze nieuwbouw werd gerealiseerd langs de straatzijde door aanhechting aan de bestaande gesloten hoeve. In 1881 ging een aanpalend huis dienst doen als (bier)magazijn (Sectie A 160^d, 70 m²). **Charles-Louis Van Wymeersch** (†1928), afkomstig uit Opbrakel, werd door zijn huwelijk met Honorine D'hose, nauw betrokken met de familieonderneming (afb. 20). In 1901 nam

hij het bestuur van de brouwerij op zich. De zaken gingen hem blijkbaar voor de wind, want in 1905 wist hij de bedrijfsoppervlakte van de brouwerij uit te breiden tot 220 m² en er werd voortaan gewerkt op stoomkracht. In het brouwerijgebouw werd voornoemd magazijn opgenomen. Twee jaar later werd de "stoombrouwerij" nogmaals vergroot met 100 m² vloeroppervlakte. De brouwerij overleefde de oorlogsjaren en zijn

Afb. 20: familiefoto van het echtpaar Van Wymeersch-D'hose met hun 12 kinderen (circa 1900). Hun 5 zonen waren allen betrokken met het brouwbedrijf: v. l. n. r. rechtstaand: Joseph en Alphonse (de latere vennoot van Oscar) Van Wymeersch; gezeten: Oscar, Charles-Louis en Omer Van Wymeersch, Honorine D'hose en tenslotte Jules Van Wymeersch, die stierf door een ongeval met kokend bier

zoon, **Oscar Van Wymeersch** (1887-1971) (afb. 21), eigenaar-uitbater vanaf 1920, loodste zijn bedrijf, inmiddels bekend als "**Brouwerij 'Sint-Antonius'**", doorheen de crisisjaren. Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in 1940 werden de poorten van de brouwerij voorgoed gesloten.

Afb. 21: Oscar Van Wymeersch

Over de inwendige structuur en de bedrijvigheid van deze dorpsbrouwerij tijdens het Interbellum zijn we, dank zij "oral history", betrekkelijk goed ingelicht. Zo werden in hoofdzaak bieren van hoge gisting gebrouwen. Zij stonden bekend als "Dosebak" en "Raxo" (wat de omgekeerde spelling is van "Oscar") (afb. 22). Occasioneel werd ook kriek gebrouwen. In de brouwerij bevonden zich drie ingemetselde koperen brouwketels. Het brouwsel werd naar grote koperen bekkens op de eerste verdieping gepompt, waar het een dag bleef rusten. Daarna werd het opnieuw naar beneden gestuwd en via een koelsysteem (dit gebeurde door afgekoeld water in metalen buisjes) langs een rubberen slang geleid naar de vaten. Hier kon de fermentatie beginnen. Het mout voor de brouwerij werd geleverd door de familie Van Oudenhove uit Zottegem. De draf kwam ten goede aan de veestapel van de brouwer, die beschikte over de nodige stallen en de omliggende weilanden in eigendom had. In de brouwerij werkten tot zes brouwersgasten.

De gevulde biertonnen werden aanvankelijk met paard en kar vooral naar de omliggende dorpen (ook Lierde en Nederbrakel) vervoerd, later verliep het transport met een vrachtwagen. In een deel van het complex was ook geruime tijd een "suikerijbranderij" ondergebracht.

Omstreeks 1920 werd recht tegenover de brouwerij langs de Oudenaardsestraat een huisje opgetrokken dat als "herberg van de brouwerij" ging fungeren en uitgebaat werd door Jules De Bilde. Hier bevonden zich ook twee van de drie waterputten, die het nodige zuivere water leverden voor het brouwbedrijf. Tenslotte liet Van Wymeersch naast de herberg circa 1935 een eclatante woning optrekken, later door de omwonenden bekend als "Het Kasteelken".

Afb. 22: gemaalreclamebord "Dosebak Brasserie Sarlarding" met initialen "VW" (Van Wymeersch) (gouden letters op zwarte achtergrond, 22 cm X 40,5 cm groot) (1927)

De brouwbedrijvigheid van de familie Van Wymeersch beperkte zich niet enkel tot Sarlarding. Ook de andere zonen van Charles-Louis Van

Wymeersch voelden zich aangetrokken tot de brouwerswereld (afb. 20). Zo was Omer Van Wymeersch één van de uitbaters van Brasserie "L'Espérance" in Ghoy. Zijn oudere broer, **Joseph Van Wymeersch** (°1874) (afb. 23) vond zijn heil dichterbij huis. Hij ging, samen met René De Boe, de Brouwerij De Ster" in de Buizemontstraat te Geraardsbergen runnen (zie de "Heemschutter nr. 184/2002). Hij beseftte als eerste in zijn familie dat de kleine brouwerijen gedoemd waren te verdwijnen en stak dan ook vanaf 1923 kapitaal en energie in de uitbouw van de *N.V. "Brasserie Concordia"*.

Afb. 23: Joseph Van Wymeersch

In 1948-1949 kregen de oude brouwerijgebouwen een nieuwe bestemming. Paul Van Wymeersch (1925-2001), zoon van Oscar, die aanvankelijk na 1940 als brouwer-ingenieur werkte bij zijn oom Omer in de brouwerij te Ghoy, besloot de hele site te transformeren, mits nieuwbouw, tot een leerlooierij (Sectie A 161°, 1650 m²). Dit bedrijf werd uitgebaat door de vennootschap "Tanneries Van Wymeersch frères". De hele opzet was een kort leven beschoren: in februari 1953 brak bij dakreparaties een grote brand uit in één van de gebouwen. Na de herstellingswerken raakte de onderneming, die met nieuwe vennoten verder werkte onder de firmaam "Tanneries Van Wymeersch", niet echt uit de rode cijfers. De leerlooierij werd gesloten in 1958. Tenslotte werd in 1961 het bedrijfscomplex

ontmanteld en kreeg een agrarische functie¹⁶. De gebouwen zouden echter decennia lang leeg staan en geleidelijk vervallen. In 1982 werd door de *Werkgroep voor Industriële Archeologie Geraardsbergen (W.I.A.G.E.R.)*, waartoe de auteur van deze studie behoorde, een bezoek gebracht aan de site. Op de gecementeerde straatgevel was nog de naam van de oude brouwerij ("*Brasserie Saint-Antoine*") leesbaar, terwijl in het interieur alle machines waren uitgebroken.

In 1994 werd het complex gekocht door de familie Van Den Bossche. Twee vleugels, waaronder de straatkant waar de vroegere brouwerij stond, werden in 1999 afgebroken. De rest van de gebouwen kreeg een woonfunctie (afb. 19).

Slotbeschouwing:

De brouwtraditie, die reeds in een beperkt aantal dorpen rond Geraardsbergen in de XVIe eeuw bestond, werd in de XIXe en XXe eeuw onverminderd verder gezet. De rurale brouwnijverheid vormde door haar minieme productie en lokale afzetmarkt geen bedreiging voor de talrijke stadsbrouwerijen. Integendeel, de sterke onderlinge concurrentie tussen de stadsbrouwers, zorgde ervoor dat sommige hun heil zochten in een buitengemeente (in casu: Nederboelare (Van Der Snickt) en Schendelbeke-Onkerzele (Vanderhaeghen)). Net als in de stedelijke context, liep door de groeiende concentratie binnen de brouwerswereld vanaf de tweede helft van de XIXe eeuw het aantal dorpsbrouwerijen snel terug. Deze evolutie werd door sommige dorpsbrouwers tijdelijk omgebogen door een samenbundeling van krachten (investeringen door de families Scheirlinckx (Ophasselt) en Van Wymeersch (Zarlarding) in de grote stadsbrouwerij "*Concordia*"). De laatste grote rurale brouwerij verdween, zoals de stadsbrouwerij, voorgoed tijdens de tachtiger jaren van de voorbije eeuw.

NOTEN

¹ Er is geen duidelijke verklaring waarom de meeste dorpsbrouwerijen ten noordwesten van de stad waren gelegen; J. DE RO, *Brouwerijen te Geraardsbergen in de XIXe en XXe eeuw*, in *De Heemschutter*, nr. 184/2002, pp. 9-10; P. RAES, L. GENOT, *Bier. Een typische drank van bij ons*, in *De Leeuw*, nr. 107, mei-juni 2003, pp. 16-19.

² Afbeeldingen 7, 8, 9, 10, 11, 15 en 19 komen uit de *Verzameling Johnny Denie* uit Geraardsbergen; F. DE CHOU, *De penningkohieren als sociaal-economische bron. Geraardsbergen omstreeks 1571*, in *De Heemschutter*, nr. 188/2003, p. 17; R. CROMPHAUT, *Zandbergen onverzonden. De*

geschiedenis van Zandbergen, Dendermonde, 1996, p. 126.

³ Op de voorgevel van het voormalige parochiehuis, thans zaal "*Windekind*" in de Peperstraat, hangen langs beide zijden van de toegangsdeur stenen gedenkplaten met o.m. namen van het volledige gemeentebestuur: vermeld staan J. Bruylandt, schepen en Ad. Bruylant; kopie van de akte in bezit van een lid van de Geschied- en Heemkundige Kring Gerardimontium; *Wegwijzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaanderen*, 1831-1923.

⁴ AKG (Archief van het Kadaster), doc. 212, Ide., dl. 1, art. 278; dl. 2, art. 623.

⁵ *Bouwen door de eeuwen heen. Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Aalst*, dl. 1, pp. 367-369.

⁶ AKG, doc. 212, Ide., dl. 2, art. 844; dl. 2v, art. 1365, art. 1576.

⁷ Inlichtingen verstrekt door de familie Van Cauwenberg-De Prijck, eigenaar van Zaal "*Paraplu*" te Idegem. De naam "*Le Parapluie*" zou volgens voornoemde ingegeven zijn door de familie Borremans, die in Ninove instond voor de verkoop van paraplu's.

⁸ AKG, doc. 212, Ned., dl. 1, art. 52; dl. 2, art. 177; dl. 3, art. 244; dl. 5; art. 550; doc. 219, 1847, 1848; Charles Vander Snickt erfde in 1849 samen met zijn broer en drie zusters de bierbrouwerij van zijn ouders, zie desgewenst: J. DE RO, *op cit.*, p. 18-19.

⁹ AKG, doc. 212, Onk., dl. 3v, art. 2312; dl. 4v, art. 2917; doc. 219, Onk., 1939; PAG (Provinciaal Archief Oost-Vlaanderen Gent), *Provinciebestuur vanaf 1900, Bestand 8, 8e afdeling A*, nr. 690: Vanderhaeghen had aanvankelijk heel wat problemen met het aanboren van zuiver water; diverse labotesten uit 1940 keurden zijn putwater af wegens "ondrinkbaar" en "groot aantal kiemen".

¹⁰ De Verzameling Johnny De Nie bezit een rijk gamma aan bijproducten (glazen, flessen, borden...) van de brouwerij "*Dendria*"; "*Bouwen en brouwen in Texas*", in *Het Laatste Nieuws*, dd. 19 december 1990.

¹¹ AKG, doc. 212, Oph., dl. 1, art. 94 en 311; dl. 2, art. 694; dl. 5, art. 1338; doc. 219, 1840, 1844, 1848, 1849 en 1881.

¹² RABW (Rijksarchief Beveren-Waas), Provinciebestuur vanaf 1870, nr. 0/504/25 (C en I onderzoek).

¹³ AKG, doc. 212, Oph., dl. 5, art. 1238; dl. 7, art. 1810 en 2572; doc. 219, Oph., 1920; RABW, *Provinciebestuur vanaf 1870*, 2/5861/27 (C en I onderzoek); foto en inlichtingen bekomen van de familie Scheirlinckx uit Ophasselt.

¹⁴ AKG, doc. 212, Sch., dl. 1, art. 434; dl. 2, art. 594; dl. 3, art. 1062; dl. 4, art. 1252 en 1375; doc. 219, Sch., 1869, 1881, 1882, 1885, 1887 en 1889; RABW, *Provinciebestuur vanaf 1870*, nr. 203 (gerechtelijk akkoord van de Rechtbank van Koophandel te Aalst dd. 14 augustus 1884).

¹⁵ R. CROMPHAUT, *op. cit.*, p. 126; AKG, doc. 212, Zandb., dl. 3, art. 975; dl. 5, art. 975v; dl. s. (sine) nr., art. 2242, 2243 en 2430; doc. 219, Zandb., 1929; inlichtingen bekomen van Marcel Allebosch (° 1917) uit Zandbergen, dd. juni 2003.

¹⁶ AKG, doc. 212, Zarl., dl. 2; art. 712; dl. 4, art. 712v; dl. 6, art. 2136; dl. s. nr., art. 2136 en 2566; PAG, *Provinciebestuur vanaf 1900 Bestand 4 A, 4e afdeling A*, nr. 1537: Charles-Louis Van Wymeersch, vaak in officiële documenten aangeduid als Charles-Louis D'hose, landbouwer te Zarlarding, kreeg op 16 juli 1904 van hogerhand de toestemming om op zijn eigendom langs de Oudenaardsestraat een "*kareelsteenbakkerij*" voor een periode van tien jaar uit te baten, de productie van bakstenen was noodzakelijk voor zijn nieuwbouwproject; inlichtingen bekomen van Hélène (° 1923) en André (° 1927) Tuypens uit Zarlarding, en van José Van Wymeersch, zoon van Oscar, uit Haaltert, dd. 21, 22 en 29 augustus 2003, die me tevens afbeeldingen 20, 21 en 22 bezorgde.